

УДК 330.341

Зрибнєва І. П.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СУТНІСТЬ І СПЕЦИФІКА ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті автором зазначається, що стимулом еволюціонування і базис конкурентоспроможності суб'єктів підприємництва є знання, яке накопичуючись, перетворюючись, транслюється у сферу суспільного виробництва і сервісу, де трансформується в матеріальні і нематеріальні продукти, а також у матеріальні та нематеріальні активи. Перші являють собою результат діяльності господарюючих суб'єктів, другі відображають якість їх розвитку і здатність використовувати знання для новачій. Інноваційна активність господарюючих суб'єктів характеризує конкурентоспроможність національної економіки та формує її позиції на зовнішніх ринках. За результатами глибокого аналізу підприємництва виділено кілька ключових дослідницьких напрямів: 1) функціональний напрям; 2) інституціональний напрям; 3) нормативно-законодавчий напрям; 4) соціологічний напрям. Підприємництво базується на приватній ініціативі однієї або декількох осіб, націлене на отримання прибутку, характеризується відносно високими ризиками, які або можуть бути диверсифіковані, або повністю складають відповідальність підприємця. Інноваційне підприємництво як особливий функціональний сегмент, діяльність якого характеризується високою ємністю когнітивних ресурсів та здатністю максимізувати віддачу за рахунок використання науково обґрунтованого новаторства. Новаторське підприємництво – це підприємництво, засноване на нерегулярних рекомбінаціях ресурсів і засобів виробництва з використанням власних, але в більшості випадків сторонніх фундаментальних і прикладних досліджень, сфера застосування яких складається переважно в оновленні окремих компонентів бізнес-моделі.

Ключові слова: інновація, інноваційне підприємництво, ресурси, знання, капітал, продукція, виробництво.

Вступ. В даний час спільною метою розвитку національної економіки України є створення таких умов, які забезпечать порівняно високі і стійкі темпи економічного зростання, підвищення соціального рівня населення, стабілізацію фінансової системи. Серед ефективних інструментів сталого економічного зростання необхідно виділити інновації, так як вони є ключовим фактором збільшення конкурентних переваг, таких як зниження собівартості і підвищення якості продукції, освоєння нових ринків, поліпшення іміджу країни і її регіонів.

Постановка завдання. Дослідити сутність та специфіку інноваційного підприємництва.

Результати. Ґрунтовне дослідження різних аспектів інноваційного розвитку та ефективності інновацій здійснили у своїх працях іноземні вчені: С. Валдайцев, Л. Водачек, О. Водачкова, П. Еліот, Г. Ковалев, Ю. Морозов, З. Румянцева, Б. Санто, А. Стрікленд, Б. Твісс, А. Томпсон, Е. Уткін, Р. Фатхутдінов, Й. Шумпетер, Ю. Яковець, вітчизняні науковці: О.І. Амоша, Ю.М. Бажал, Л.К. Безчасний, В.І. Бойко, А.М. Бузні, В.М. Геєць, М.В. Гладій, В.І. Захарченко, О.В. Крисальний, В.І. Ландик, І.І. Лукінов, С.М. Покропивний, П.Т. Саблук, Л.І. Федулова, М.Г. Чумаченко, О.М. Шестопаль та інші. Проблема державного регулювання, матеріального, фінансового, інформаційного забезпечення інноваційної діяльності та розвитку інноваційного підприємництва приділили свою увагу А.П. Гайдучський, М.Я. Дем'яненко, М.В. Зубець, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, М.Ф. Кропивко, М.І. Крупка, М.Й. Малік, Г.М. Підлісецький, М.А. Садиков, В.В. Юрчишин та ін.

В основі розвитку економіки на глобальному рівні і розвитку соціально-економічних систем національного, регіонального і локального рівня лежать одні і ті ж механізми, що запускаються сукупністю технічних, економічних, науково-дослідних, промислово-виробничих, суспільних та інших процесів. Зазначена закономірність розвитку соціально-економічних систем, до яких відносяться в тому числі і традиційні господарюючі суб'єкти, і суб'єкти інноваційного підприємництва, дозволяє нам розглядати ці системи у

міждисциплінарному аспекті, який являє собою триаду взаємодіючих зовнішніх сил і факторів: природа, суспільство і економіка.

Зазначимо, що в окремих дослідженнях в триаді взаємодіючих сил та факторів, які є запускаючими механізмами процесів у соціально-економічних системах, одна з компонентів (економічна) визначається як виробництво [3, с. 20]. На нашу думку, такий підхід не можна вважати правильним, відповідним сучасній специфіці економічного розвитку, яка визначається як когнітивна. Виділення компоненти «виробництво» у зазначеній триаді більшою мірою відповідає традиційному економічному укладу, в якому ця компонента є головною.

В постіндустріальній економіці все більшого впливу набуває сервісна сфера, яка є особливою сферою нематеріального виробництва, тому надалі будемо виходити з того, що розвиток всіх об'єктів, суб'єктів і систем базується на триаді, одним з компонентів якої є когнітивна економіка.

На даному етапі можна говорити, що розвиток соціально-економічних систем (як малих, так і великих) характеризується еволюційністю, в основі розвитку лежить триада факторів або діючих сил – це природні сили, суспільні сили і економічні сили. Еволюціонування на макро-економічному та мікроекономічному рівні відбувається за рахунок ускладнення, яке, по суті, є накопичення і подальше перетворення якісних характеристик елементів, що утворюють систему, та процесів, що протікають в системі (у внутрішньому середовищі господарюючого суб'єкта). Основний стимул розвитку соціально-економічних систем задають знання, які не існують окремо від природних, суспільних чи економічних процесів, але за допомогою інформаційних потоків перетворюються в матеріальний або нематеріальний продукт, призначений для суспільного споживання. Отже, сучасна економіка як когнітивна економіка чи економіка знань принципово відрізняється від традиційної індустріальної економіки, в якій знанням не приділялося особливої уваги і знання розглядалися як опосередкований феномен.

В. Нонака і Х. Такеучи доводять, що основою соціально-економічних відносин, що охоплюють всі сфери людської життєдіяльності, є знання, ресурси ж зростання сучасних суспільних та економічних формацій лежать в інтелектуальній сфері, що сприяє створенню нематеріальних активів, які є найбільш цінними на відміну від матеріальних активів [4, с. 15].

Найважливішим в аспекті інновацій є вміння перетворювати знання в продукти, процеси, системи, тобто такі об'єкти або предмети, які були б затребувані суспільством, економікою, сферою державного управління. Звідси впливає постановка задачі менеджменту знань або завдання оптимального використання знань для отримання цільового результату і (або) необхідного ефекту. Труднощі в управлінні знаннями з метою перетворення цього нематеріального конструктору в продукти або процеси полягає, на нашу думку, в тому, що носієм знання завжди є людина. Перетворення ж знання, більше того, оцінка знання на актуальність, життєздатність тощо є предметом діяльності малих, середніх та великих колективів. Отже, необхідно не лише синтезувати та продукувати знання, ще необхідно оцінювати потенційну здатність знання до перетворення в якісь процеси, продукти, товари, роботи, послуги. Це вказує на те, що інновації ґрунтуються на такому знанні, яке здатне до перетворення в затребувані ринком матеріальні або нематеріальні об'єкти і предмети.

Знання становлять ключові компетенції (тобто конкурентні переваги) соціально-економічних систем (від господарюючих суб'єктів до регіонів і країни в цілому, наприклад, у вигляді обласних і національних кластерів). З одного боку, це дійсно так. Але, з іншого боку, не будь-яке знання може бути актуальним і потрібним. Актуальність та потрібність знання визначається його здатністю створювати нові або поліпшені суспільні блага (і/або вирішувати поточні та перспективні проблеми розвитку соціально-економічних систем).

Ще більш важливим на сьогоднішній день стає процес не тільки і не стільки створення (продукування) знання, скільки передачі, тиражування, трансформації, а головне – використання кінцевого продукту, виробленого в ході практичного застосування знань.

Варто відзначити, що знання мікрорівня представлені науковими знаннями окремих індивідів або сукупністю цих знань, які можна називати організаційними, тобто знаннями, що використовуються організаціями. Між сегментами знання мікрорівня відбувається постійна взаємодія, тобто йде інформаційний обмін, який імпульсно на постійній основі транслюється на макрорівень. На макрорівні слід також виділяти два сегмента знання: знання раціональне і знання обмежено раціональне.

Незалежно від підходів до визначення сутності та змісту нової формується суспільно-економічної формації безперечним є той факт, що основу її складають знання. Знання ж, успішно перетворені в необхідні для блага суспільства або способи вирішення значущих для суспільства і економіки проблем, що визначають здатність господарюючих суб'єктів конкурувати на локальному, регіональному, національному або світовому рівні [2, с. 56].

Отже, до нами встановлено, що стимул еволюціонування і базис конкурентоспроможності суб'єктів є знання, яке накопичуючись, перетворюючись, транслюється у сферу суспільного виробництва і сервісу, де трансформується в

матеріальні і нематеріальні продукти, а також у матеріальні та нематеріальні активи. Перші являють собою результат діяльності господарюючих суб'єктів, другі відображають якість їх розвитку і здатність використовувати знання для новацій.

Можна також стверджувати, що знання – це первісний, базовий елемент продукування інновацій, а знання, перетворене в інновації і впроваджений в якій-небудь сфері (підсистемі), являє собою основну умову, при якій можливим є еволюціонування і конкурентоспроможний розвиток господарюючих суб'єктів.

Варто зазначити, що інноваційна активність господарюючих суб'єктів характеризує конкурентоспроможність національної економіки та формує її позиції на зовнішніх ринках. За останні кілька років кількість вітчизняних організацій, що здійснювали наукові розробки, в тому числі, в комерційних цілях, неухильно скорочується.

Основна проблема низької інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання пов'язана з використовуваними технологіями.

Це позначається і на стані протікаючих інноваційних процесів на макро- і мікрорівні, і на стані інноваційної активності вітчизняних господарюючих суб'єктів всіх форм і напрямків діяльності. В даний час стійкість розвитку та збалансованість економічного зростання господарюючих суб'єктів промислового сектора, що здійснюють високо-технологічну діяльність, не може бути визнана достатньою і з причини низької активності процесів становлення інноваційної середовища на макроекономічному рівні.

Сьогодні стає очевидним, що, з одного боку, для успішного розвитку сфери промислового виробництва в національній економіці важливим є і формування інноваційного середовища, і активне зростання підприємницького сегмента, особливо сегмента інноваційного підприємництва.

Але перш ніж перейти до дослідження сутності інноваційного підприємництва, необхідно визначитися з теоретичним наповненням терміну «підприємництво».

За результатами глибокого аналізу суті поняття «підприємництво» можна виділити кілька ключових дослідницьких напрямів [5, с. 43]:

- 1) функціональний напрям;
- 2) інституціональний напрям;
- 3) нормативно-законодавчий напрям;
- 4) соціологічний напрям.

Розглянемо ці напрямки більш докладно.

1. Функціональний напрям теорії підприємництва дуже широко представлено в науковій економічній літературі. Перше розуміння підприємництва у функціональному аспекті було запропоновано у працях А. Сміта і в працях послідовників школи класичної політичної економії. Тут підприємництво спочатку розглядалося як джерело утворення прибутку, згодом – як сегмент, який виконує певну функцію (в сучасному розумінні ця функція визначається наступним чином: підприємництво стимулює національне економічне зростання).

Крім функції забезпечення національного економічного зростання, підприємництво також виконує ряд інших соціальних та економічних функцій. Зокрема, з соціальної точки зору функція підприємництва полягає у забезпеченні суспільства необхідними товарами і послугами, а також у формуванні нових робочих місць. Крім цього, важлива функція підприємництва полягає у забезпеченні якісного розвитку національної

економіки і утворенні її галузей, що на практиці виражається у функції створення нових ринків, сегментів, пропозиції нових товарів та послуг, здатних щонайкраще задовольнити постійно зростаючий споживчий попит.

2. Наступний напрям дослідження підприємництва – це інституційний. Даний напрям сформовано закономірним ходом розвитку теорій політичної економії. Цей напрям трактування терміна «підприємництво» прийнято базувати на працях основоположників тих чи інших шкіл політичної економії, і зокрема:

- неокласична школа розуміє «підприємництво» як головного ініціатора (організатора) виробництва. Дане розуміння підприємництва дозволило визначити останнє як четвертий фактор виробництва, поряд з природними ресурсами, капіталом і працею (згодом були додані ще два фактори – інноваційний та інформаційний);

- ліберальна школа розуміє «підприємництво» як врівноважуючу силу ринку, яка своїм впливом домагається такого регулювання соціально-економічної системи, що забезпечує рух цих ринків до досягнення необхідного рівноваги.

В даний час підприємництво з інституційної точки зору – це особливий сектор економіки, в якому здійснюють свою діяльність господарюючі суб'єкти, які відносяться за певними критеріями переважно до сегменту малого і середнього підприємства; еволюціонування суб'єктів малого і середнього підприємства розглядається як ключова умова національного економічного росту і розвитку сегменту великого і найбільшого бізнесу.

3. Наступний напрям розгляду терміну «підприємництво» можна визначити як нормативно-законодавчий. В даному аспекті, по-перше, прийнято розглядати сукупність законодавчих та підзаконних актів, в рамках яких викладено основні положення щодо регламентації підприємницької (комерційної) діяльності. А, по-друге, у рамках цього напрямку розглядаються праці вчених, які роблять спроби класифікувати підприємницькі сегменти по тим або іншим нормативним критеріям, які мають кількісне або вартісне вираження.

В цьому ж аспекті підприємництво розглядається як діяльність, яку можна охарактеризувати через сукупність законодавчо встановлених норм, що мають кількісне або вартісне вираження. Норми віднесення суб'єктів підприємництва до тих чи інших груп досить часто складно диференційовані, тому на практиці необхідно виділяти не тільки основні, але і перехідні класифікаційні групи суб'єктів підприємства з точки зору нормативно-законодавчого регулювання цієї діяльності.

4. Представники соціологічного напрямку теорії підприємництва розглядають останню як особливий тип соціальної господарської поведінки індивідів, тобто як здатність реалізувати власну комерційно орієнтовану заповзятливість в межах певного виду економічної діяльності. Більш того, з соціально-психологічної точки зору підприємництво можна розглядати як єдину альтернативу люмпенської психології соціального утриманства, це означає, що підприємництво, або, вірніше, здатність індивіда здійснювати підприємницьку діяльність є соціально значущою категорією, з чим, очевидно, не можна не погодитися.

Також слід зазначити, що у науковій літературі останніх років значно збільшився обсяг

праць, які спрямовані на диференціацію понять «підприємництво» і «бізнес», в окремих випадках навіть є антагоністична концепція, в якій показано, що підприємництво є еволюційним сегментом економіки, в той час як бізнес – це інволюційний сегмент, який не має здатності до подальшого розвитку. Підприємництво тут розглядається як креативна комерційна діяльність, що вимагає особливого емоційного настрою від її ініціатора.

Отже, ґрунтуючись на вищесказаному, можна зробити висновок, що підприємництво базується на приватній ініціативі однієї або декількох осіб, націлене на отримання прибутку, характеризується відносно високими ризиками, які або можуть бути диверсифіковані, або повністю складають відповідальність підприємця. Іншими словами кажучи, підприємництво – це в першу чергу приватна ризикова діяльність, яка орієнтована на отримання підприємницького доходу (підприємницької ренти). В цілому таке визначення підприємництва (з тими чи іншими варіаціями) можна зустріти як в теоретичних наукових джерелах, так і в рамках нормативно-правових актів, що регламентують здійснення підприємницької діяльності.

Діяльність суб'єкта підприємництва здійснюється в рамках сформованого правового регулювання і на практиці являє собою втілення підприємницької ініціативи та науково обґрунтованого новаторства у певному виді економічної діяльності, які не заборонені (дозволені) національним та міжнародним правовим обігом. Під «науково обґрунтованим новаторством» варто розуміти здатність суб'єкта підприємництва створювати (продувати) і впроваджувати новачки, використання яких у виробництві чи в організації діяльності дозволяє даному суб'єкту максимізувати економічні та інші вигоди за рахунок активної експлуатації фундаментальних або прикладних знань.

Слід особливо підкреслити, що будь-яке підприємництво характеризується наявністю певної інноваційної складової, хоча, очевидно, її частка в кожному конкретному виді підприємницької діяльності різна. Причому під інноваціями в даному випадку варто розуміти перше практичне впровадження результатів фундаментальних або прикладних досліджень, формалізованих у вигляді певних рішень, технологій, прототипів і орієнтованих на використання комерційної, некомерційної або громадської діяльності, а також призначених для приватного кінцевого споживання.

Нерегулярність відрізняє інновації від впровадження нововведень. Нововведення нами пропонують розглядати як локальні поліпшення яких-небудь організаційних або виробничих процесів. В основі таких поліпшень, як правило, лежить не науково обґрунтоване новаторство, а накопичений емпіричний досвід.

У зв'язку з цим інновації прийнято класифікувати як: епохальні; базисні; такі, що покращують; мікро-; анти- та псевдоінновації [1, с. 103]. Останні чотири, на нашу думку, можна віднести або до нововведень, або до анти- і псевдоновацій.

По суті, епохальні інновації – це основа переходу від однієї суспільної формації (доіндустріальне, індустріальне чи постіндустріальне суспільство) до іншої. У свою чергу, базисні інновації – це радикальні зміни, які ведуть до зміни технологічного укладу (від промислової революції у XVIII столітті до повсюдного поширення інформаційних технологій та інформатизації в

XXI столітті). Навпаки, нововведення (поліпшуючі інновації; мікроінновації) – це логічне продовження базисних інновацій, коли ефект досягається не за рахунок інтенсифікації (унікальності), а за рахунок екстенсивних факторів (масовість, кількість) [1, с. 111].

Таким чином, можна говорити про те, що підприємництво має дві еволюційні гілки розвитку: традиційну та інноваційну.

Традиційне підприємництво розвивається переважно екстенсивно з локальним (обмеженим) використанням нововведень або оптимізаційних інструментів. У свою чергу, інноваційне підприємництво, засноване на науково обґрунтованому новаторстві, розвивається переважно інтенсивно.

Вищесказане дозволяє нам розглядати інноваційне підприємництво як особливий функціональний сегмент, діяльність якого характеризується високою ємністю когнітивних ресурсів та здатністю максимізувати віддачу за рахунок використання науково обґрунтованого новаторства. Новаторське підприємництво – це підприємни-

цтво, засноване на нерегулярних рекомбінаціях ресурсів і засобів виробництва з використанням власних, але в більшості випадків сторонніх фундаментальних і прикладних досліджень, сфера застосування яких складається переважно в оновленні окремих компонентів бізнес-моделі (тобто використовуються переважно організаційні і маркетингові інновації).

Висновок. Підприємництво має два напрямки еволюційного розвитку: традиційне та інноваційне. Традиційне підприємництво розвивається переважно екстенсивно, з локальним (обмеженим) використанням нововведень або оптимізаційних інструментів. У свою чергу, інноваційне підприємництво, засноване на науково обґрунтованому новаторстві, розвивається переважно інтенсивно. Вищесказане дозволяє нам розглядати інноваційне підприємництво як особливий функціональний сегмент, діяльність якого характеризується високою ємністю когнітивних ресурсів і здатністю максимізувати віддачу за рахунок використання науково обґрунтованого новаторства.

Список використаних джерел:

1. Чумаченко Н.Г., Саломатина Л.Н. Роль інновацій в економічному розвитку України. *Економіка промисловості*. 2003. № 1. С. 102–108.
2. Чухрай Н. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення. Львів : Вид-во нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2002. 216 с.
3. Barclay I., Dann Z. Improving product development performance: Key management and organizational factors. *Journal of general management*. Oxford, 2000. Vol. 26, № 1. P. 19–25.
4. Nonaka I., Takeuchi H. *The knowledge – creating company*. NY : Oxford University Press, 1995. 120 p.
5. Walliser B. *Cognitive Economics*. Springer-Verlag. Berlin-Heidelberg, 2008. P. 41–45.

Зрибнева І. П.

Черновицький національний університет імені Юрія Федьковича

СУЩНОСТЬ И СПЕЦИФИКА ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Резюме

В статье автором отмечается, что стимулом эволюционирования и базис конкурентоспособности субъектов предпринимательства является знание, которое накапливаясь, превращаясь, транслируется в сферу общественного производства и сервиса, где трансформируется в материальные и нематериальные продукты, а также в материальные и нематериальные активы. Первые представляют собой результат деятельности хозяйствующих субъектов, вторые отражают качество их развития и способность использовать знания для новаций. Инновационная активность хозяйствующих субъектов характеризует конкурентоспособность национальной экономики и формирует ее позиции на внешних рынках. По результатам глубокого анализа предпринимательства выделено несколько ключевых исследовательских направлений: 1) функциональное направление; 2) институциональное направление; 3) нормативно-законодательное направление; 4) социологическое направление. Предпринимательство базируется на частной инициативе одной или нескольких лиц, нацеленное на получение прибыли, характеризуется относительно высокими рисками, которые либо могут быть диверсифицированы, или полностью составляют ответственность предпринимателя. Инновационное предпринимательство как особый функциональный сегмент, деятельность которого характеризуется высокой емкостью когнитивных ресурсов и способностью максимизировать отдачу за счет использования научно обоснованного новаторства. Новаторское предпринимательство – это предпринимательство, основанное на нерегулярных рекомбинациях ресурсов и средств производства с использованием собственных, но в большинстве случаев сторонних фундаментальных и прикладных исследований, сфера применения которых состоит преимущественно в обновлении отдельных компонентов бизнес-модели.

Ключевые слова: инновация, инновационное предпринимательство, ресурсы, знания, капитал, продукция, производство.

Zrybnieva I. P.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

THE ESSENCE AND SPECIFICITY OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP

Summary

The article is dedicated to the impetus for the evolution and basis of competitiveness of business subjects is the knowledge that is accumulating and developing, is in the sphere of production and services, where transformirovalsya in tangible and intangible product and the tangible and intangible assets. The first are the result of activities of economic entities, the latter reflects the quality of their development and ability to use knowledge for innovation. Innovative activity of economic entities characterizes the competitiveness of the national economy and forms its positions on foreign markets. The results of in-depth analysis of entrepreneurship highlighted several key research areas: 1) functional direction; 2) institutional priorities; 3) legislative and regulatory direction; 4) a sociological direction. Entrepreneurship is based on private initiative of one or more persons, aimed at making a profit, is characterized by relatively high risks, which can either be diversified, or fully be the responsibility of the entrepreneur. Innovative entrepreneurship as a particular functional segment, the activity of which is characterized by high capacity of cognitive resources and the ability to maximize value through the use of science-based innovation. Innovative entrepreneurship is entrepreneurship that is based on random recombination of resources and means of production with their own, but in most cases foreign basic and applied research, which consists mainly of updating the individual components of the business model.

Keywords: innovation, innovative entrepreneurship, resources, knowledge, capital, products, production.